

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ПОСТМОДЕРНІЗМУ

Гаврилук А.В., Пасечник І.В., студ. гр. ЕЕ-21,
Луцький національний технічний університет

Глобалізація не лише містить економічні, технологічні чи фінансові складові, а й трансформує культуру, спосіб життя людей, систему цінностей і настанов, що визначають становище людини в світі. Зокрема, глобалізація руйнує і трансформує традиційні форми ідентичності, і у людей зникає відчуття причетності до певного оточення, сталих та визначених цінностей і орієнтирів.

Отже, оскільки глобалізація розвиває не лише традиційні ідентичності (пов'язані із сім'єю, місцем проживання, релігією тощо), не лише ідентичності, вироблені в період становлення індустріального суспільства (праця, фірма, корпорація), а й пов'язані з нацією-державою (інтенсивний наступ на неї з боку глобалізації також досить відчутний), то саме тому проблема ідентичності постала так гостро в період розгортання глобалізаційних процесів. Внаслідок цього в наш час і інтенсифікується пошук нових різновидів ідентичностей та адекватних відповідей на виклики сьогодення.

Зовсім іншого типу глобалізація виникла в умовах переходу до інформаційної економіки та становлення постіндустріального суспільства, в якому претензія на всеосяжність та певну глобальну роль набуває нових ознак. Як зазначає відомий фахівець в галузі дослідження інформаційної доби М.Кастельс [1], основними ознаками глобалізації є утворення нової реальності з новою соціальною структурою, специфічною економікою та особливою віртуальною культурою. Основні чинники цієї хвилі глобалізації полягають у тому, що завдяки інформаційним мережам майже весь світ зв'язується технологіями, людьми і корисними функціями таким чином, що утворюється своєрідна глобальна система. Вона проникає в усі країни, в усі культури, на всі території, в усі комунікаційні потоки та в усі фінансові мережі, безупинно "проглядаючи" планету у пошуках нових можливостей для отримання прибутку. (Р.Дарендорф зауважив з цього приводу, що відомий угорсько-англійсько-американський фінансист Джордж Сорос "уособив аспекти нового світу глобалізації" [2, 23], оскільки він вміє блискуче здійснювати світові фінансові операції). Але характерно, що глобалізація буде це робити вибірково, поєднуючи значущі для неї сегменти та нехтуючи тими місцями й людьми, які вже вичерпали свої можливості, або є нецікавими для неї на даний момент. Зрештою, маємо не суцільну глобалізацію, а різкий поділ країн світу на тих, які вже долучилися до інформаційно-мережевого світу, і тих, які залишилися за його межами і приречені на довічне перебування на периферії.

Звичайно, усі ці тенденції можуть діяти як спільно, так і окремо, тому іноді важко відрізнити, яка саме з них спричиняє ту чи іншу відповідну соціальну реакцію. До того ж і сама сучасна глобалізація не є чимось однозначним. Можна погодитися з Е.Гідденсом, що "глобалізація являє собою не один процес, а комплексну сукупність процесів. І ці процеси діють суперечливо, а то й конфронтаційно" [3, 14]. Зокрема, глобалізація може бути причиною відродження локальних культурних ідентичностей, викликати негативний спротив чи сприяти відновленню різного роду фундаменталізмів.

Зрештою, маємо процес глобальної трансформації, яка зачіпає усі сфери: економіку, політику, культуру, існування людей, тощо.

Втім, висновок про реальність глобалізації підтверджується не лише антиглобалістськими рухами чи певними негативними реакціями на неї, а й зміною джерел поступального розвитку постіндустріальних країн. Якщо раніше таким джерелом виступали технологічні інновації матеріального виробництва, то для постіндустріальних країн джерелом економічного розвитку виступає теоретичне знання, а матеріальне виробництво як таке втрачає своє домінуюче становище. Звідси випливає суттєва різниця між індустріальними і постіндустріальними країнами якраз в плані несумісності стимулів для подальшого розвитку. Для перших має значення розвиток матеріальної бази на основі індустріального типу праці. Мірилом розвитку для других є інтелектуальний потенціал країни, здатність людей до творчості. Відповідно відбувається певна поляризація світу на тих, хто вже освоїв нову постіндустріальну систему цінностей і новий спосіб розвитку, і тих, хто продовжує орієнтуватися на матеріальні цінності та індустріальний спосіб виробництва. Драматизм ситуації полягає в тому, що постіндустріальний світ стає самодостатнім, він меншою мірою залежить від країн з матеріальним способом виробництва, тобто глобальна економіка у ХХІ ст. розвиватиметься і поширюватиметься, використовуючи, насамперед, значне збільшення потужності телекомунікацій і обробки інформації.

Перелічуючи ознаки глобалізації, які наводять соціологи (активізація міжнародних контактів, розвиток комунікацій, взаємне збагачення культур, глобальна взаємозалежність соціальних і політичних рішень), економісти (активізація міжнародних фінансових трансакцій, збільшення обсягів міжнародної торгівлі, засвоєння західних стандартів споживацької культури), В.Іноземцев робить протилежний висновок: "Втім все це аж ніяк не означає, що глобалізація сучасного суспільства

повинна розглядатися як безперечна даність” [4, 590]. Наявність певних кількісних показників ще не свідчить про якусь специфічну характеристику світу. В.Іноземцев схиляється до думки, що “глобалізація” – це лише теоретична конструкція, призначена відобразити формування однополюсного світу, і до того ж в якості ідеального світового порядку.

Проте процес глобалізації не є безболісним і безконфліктним. Вона зачіпає усі аспекти життєдіяльності людей. Руйнується весь попередній звичний спосіб життя, відбувається злам у так званій психосфері, все більше людей відчувають психологічний неспокій. Глобалізація змінює соціокультурні, психологічні, моральні форми існування людей. Втрачається певна стабільність, визначеність індивіда в соціальному середовищі, розриваються сталі зв’язки і приналежність людини до певних видів ідентичностей.

Зазначимо, що під ідентичністю тут розуміється процес, завдяки якому соціальний агент усвідомлює себе і конструює смисли навколо якоїсь культурної властивості або сукупності властивостей. Канадський дослідник Ч.Тейлор дає таке визначення ідентичності: “Ідентичність – це хто ми, звідки ми є. Власне, це те підґрунтя, на якому наші смаки та бажання, думки та прагнення набувають смислу” [5, 36]. Американський соціолог Е.Тоффлер визначає три основні потреби кожної особистості, які можна віднести до потреб ідентифікації. Це, по-перше, – потреба бути причетним до якоїсь спільноти, по-друге, потреба в структурній визначеності свого існування і, нарешті, потреба в значущості самого себе (потреба у визнанні). Відповідно незадоволення кожної із зазначених потреб веде до фрустрації та до “кризи ідентичності”. Зокрема, якщо говорити про США, як авангард глобалізаційних процесів, то слід відзначити, що в цій країні мільйони людей несамовито шукають свою справжню індивідуальність або якусь магічну терапію, щоб знову стати цілісною особистістю (на сьогодні в США налічують близько 8 тисяч терапій подібного типу).

Звідси й виникає прагнення дослідників протиставити цій тенденції глобалізації нові форми структурованості життя людей, які могли б надати нової визначеності свободі і демократії. Зокрема, німецько-британський соціолог Р.Дарендорф говорить про необхідність відродження або відновлення глибоких зв’язків (лігатур) у суспільстві (“лігатурами називаються глибокі зв’язки, наявність яких надає сенс вибору” [2, 32]). З цієї точки зору він, зокрема, критикує позицію постмодерну, визначену у вислові “підходить все”. Адже, незважаючи на збільшення свободи в глобалізованому світі, одночасно зростає небезпека аномії. Такими лігатурами можуть стати традиційні форми причетності до організованої спільноти. Р.Дарендорф, насамперед, підкреслює позитивний аспект існування лігатур: “Глибокі зв’язки, за які ми тут заступаємось, дають великий простір для прав громадян та набору можливостей вибору, які вони роблять доступними. Разом з тим вони дають людям зброю, щоб не відчувати себе безпорадними перед цими можливостями” [2, 33]. Хоча, як зазначає сам дослідник, ці ж лігатури можуть стати занадто жорсткими і бути перепоною для розвитку.

Отже, в добу глобалізації, насамперед, формуються ідентичності спротиву, які намагаються щось протиставити ситуації невизначеності і ризику, що несе з собою глобалізація. Тобто спроба вийти з-під влади мереживного суспільства стимулює створення різних спільнот ідентичностей спротиву, породжуючи нові націоналізми, сепаратизми, локалізми, етнічні та культурні співтовариства. Проте, як зазначає Дарендорф, “правда, яка багатьом не до вподоби, така: людство не дуже чисто розподілене по земній кулі в групи з однією ідентичністю; за часів глобалізації ця ситуація стала гіршою, ніж будь-коли” [2, 31]. Тобто, нові можливості, які відкриває глобалізація, стають підставою для появи нових соціальних конфліктів.

Отже, глобалізація вносить новий вимір у процес пошуку ідентичності, оскільки вона спирається на нові джерела розвитку і надає нові можливості для реалізації людського потенціалу. Звідси напрошується висновок, що хоча глобалізація спричиняє повернення до традиційних ідентичностей, таке повернення не є адекватною відповіддю на виклик глобалізації. Потрібно сформулювати нові ідентичності, які враховували б ті можливості для реалізації індивіда, що їх надає доба глобалізації. Для формування цих нових ідентичностей потрібно створити новий дискурс ідентичності, потрібна нова політика, яка працювала б в системі культурних цінностей і поведінкових моделей. В добу глобалізації ідентичність виступає як постійне самовідтворення, а не у вигляді причетності до сталих структур і спільнот. Однак це завдання виняткової складності, тому пошук ідентичності в добу глобалізації ще потребує свого теоретичного осмислення і вироблення практичних засобів для її формування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М., 2000.
2. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у XXI ст. – К., 2006.
3. Гідденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя. – К., 2004.
4. Иноземцев В. Расколота цивилизация. – М., 1999.
5. Тейлор Ч. Мультикультуралізм і “Політика визнання”. – К., 2004.